

ИЗЛОЖБА „НАСИЉЕ И ОТПОР“ У БЕРЛИНСКОМ МУЗЕЈУ ЗА НЕМАЧКУ ИСТОРИЈУ

У Музеју за немачку историју у Берлину, главном граду Немачке Демократске Републике, отворена је 17. септембра 1980. године изложба „Насиље и отпор“, коју је припремио Историјски музеј Србије из Београда. Изложбу је отворила Марија Лукић, вршилац дужности директора.

Већ и само отварање, коме је присуствовао изванредни и опуномоћени амбасадор СФР Југославије у Немачкој Демократској Републици, друг Ђуро Јовић, показало је велико интересовање јавности за ову изложбу. Политички значај изложбе у оквиру сарадње између НДР и СФРЈ подвучен је присуством представника државног секретара Министарства спољних послова, амбасадора Цибарта.

Термин отварања изложбе одређен је за другу недељу у септембру, када се у главном граду НДР, већ као традиција, сваке године одржавају велике комеморативне свечаности поводом жртава фашизма. Непосредно поред Музеја налази се споменик посвећен жртвама немачког фашизма и милитаризма, тако да време и место за одржавање ове изложбе нису могли бити боље одабрани.

И сам Музеј за немачку историју сакупља и чува сведочанства из логора о немачким антифашистима, која је често приказивао на изложбама. Стога је за 26.000 посетилаца, који су до 15. октобра посетили ову изложбу, изложени материјал био драгоцен и значајна допуна њиховим досадашњим знањима о овим догађајима. Изложба је, осим тога, била и прва са таквом тематиком из Југославије.¹ Она је дала целовит приказ патње и борбе југословенских патриота у фашистичким логорима за време другог светског рата. Утисак је могао бити такав због тога што је аутору изложбе, Љиљани Константиновић, изванредно успело да сакупи најразличитије материјале и да их компоује у логичне целине.

Централно место на изложби заузела су ликовна дела — око 130 цртежа, акварела, уља и карикатура. Иако настала на разним местима, сва одишу истим дубоким хуманизмом. Зар није изненађујуће да се у ужасном свету фашистичких логора стварају уметничка дела? Није ли гладан заробљеник мислио само о хлебу, жедан о води, онај који се смрзавао само о покри-

¹ Упореди чланке: Љ. Константиновић, *Ликовно стваралаштво затвореника концентрационих логора и ратних заробљеника*, и С. Караоглановић, „Штампа“ у логорима заробљеника, *Зборник Историјског музеја Србије*, Београд, 1979, бр. 15—16.

вачу? Одговор дају слике: људи су дубоко патили, али су се истовремено борили, дајући отпор нечовечности и чувајући достојанство и солидарност. Многа дела су аутентични историјски извори о логорима, симболи целе ситуације; међутим, човек је основна тема. Његово приказивање, пре свега, на портретима говори о нади да ће се тешкоће преживети, пребродити. Портрети носе у себи документарни карактер, истовремено су од историјско-уметничког значаја и дају хуманистичку слику човека данашњице.

Пада у очи да је, поред професионалних уметника, радио и велики број аматера и ученика, са извесном наивношћу у обликовању, али са истим жаром и стваралачким одушевљењем. Сваком посетиоцу је било јасно да је уметничко дело настало у условима фашистичког затвора сведочанство о борби за живот заточеника, а да је свака борба била отпор фашизму. Уметност је била успешно борбено оружје — долазила је из мозга и срца уметника, а непријатељ није могао да јој се супротстави; била је нема, али је говорила језиком разумљивим за све! Она је ублажавала бол, уливала очајнима нову снагу, колебљивима указивала на прави пут, снажила храбре и позивала на заједничку борбу. Наравно да нису могла настајати монументална дела: свака оловка, боја, хартија биле су драгоцености који су скриване од стражара. Потребно је напоменути да су припадници СС злоупотребљавали настанак уметничких дела тиме што су ову појаву тумачили као „радост кроз стваралаштво“ (фашистички принцип: „снага кроз радост“ — „Kraft durch Freude“).

Немачки књижевник комуниста Бруно Апиц, и сам заточеник у Бухенвалду, писао је о овом питању: „Писати о уметничком стваралаштву у логорима крије у себи могућност погрешног тумачења те појаве, као да су заточеници живели у хуманим условима, јер иначе не би били у стању да стварају уметничка дела. Напротив, хуманих услова у логорима није било. Овде су заточеници само таворили, јер још нису били мртви!“

Велико интересовање и дубок утисак изазвали су експонати који су били изложени у витринама. Фотографије, рукописи и документи као и разноврсни тродимензионални предмети за личну употребу обогатили су изложбу и учинили је информативном и хармоничном. Преко њих посетилац је добио увид у логорске услове живота, што му је омогућило да схвати целу трагику логорског живљења. Могло се запазити да је управо велики број младих људи разгледао тај део изложбе са великом пажњом, утолико пре што је већи број изложених докумената писан на немачком језику или двојезично.

Овим је, уосталом, потврђено и искуство које су стекли и музеји у НДР, да је боље када се излажу оригинали него фотографским путем увећани, „плакатирани“ документи.

На предметима за личну употребу, поклонима за другове у патњи, сваки пут се поново доказује жеља за лепим, љубав према животу, јачање воље да би се преживело.

Целокупно уметничко стваралаштво постаје живо кроз поновно приказивање познатих уметничких остварења свих врста; од ликовне уметности до музике, од сценске уметности до литературе, све су то убедљиви документи који оптужују и опомињу. Они су стварни сведоци ужасне стварности у фашистичким логорима; они су историјски докази за суђење народа фашизму.

Према сазнањима из познате документације о логорима, може се закључити да су поједини експонати вероватно и једини објективни историјски документи о појединим логорима.

Тако се може, на пример, из Зборника о историји града Колдица² сазнати да је тамошњи замак већ 1933/34. био фашистички концентрациони логор, а да је у другом светском рату коришћен као заробљенички логор за пољске, француске, енглеске и холандске официре. Експонати ове изложбе доказују да је у Офлагу IV Ц, Колдицу, било и југословенских заробљеника.

Значајне податке пружа материјал о интернационалној солидарности кроз приказивање италијанских, пољских и совјетских заточеника. Нарочито је потресна чињеница да је позната антиратна песма Бертолта Брехта „И шта добија жена војника“ била преведена на српскохрватски језик и допуњена стиховима о Југославији, и да је често извођена на заробљеничким приредбама. У овоме се садржи дубоко разумевање југословенских заточеника да је поред фашистичке Немачке постојала и она права, антифашистичка Немачка.

На крају изложбе постављене су две слике настале после ослобођења: поглед на уснули градић Боргхорст у Вестфалији — идила је, у ствари, скривала у себи један од логора — и глава девојчице, „Први сусрет са немачким дететом“, које пружају људима данашњице сигурност да ће се народи изборити за будућност без рата и патње, за живот у миру и срећи.

Инго Матерна

² 700 година града Колдица, Колдиц, 1965, стр. 145. Занимљиве материјале пружа пољска књига Казимира Славинског, *Специјални заробљенички логор Колдиц*, Варшава, 1973.